

วัตถุ ๑๐ ประการ : กำเนิดมหายาน The Ten Objects: Origin of Mahayana

พระมหาภักขุวัชร เขมทสสี ป.ธ.๙, ดร.*

บทคัดย่อ

ต้นกำเนิดมหายานนั้นบางคัมภีร์กล่าวว่าสาเหตุมาจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ มูลเหตุของการเกิดพระพุทธศาสนานิกายมหายานนั้นแท้จริงเป็นเช่นไร ก็ยังเป็นประเด็นปัญหาถกเถียงกันอยู่จนถึงปัจจุบัน ประเด็นหลักใหญ่ที่ทำให้พระพุทธศาสนานิกายมหายานกับเถรวาทยังมีข้อขัดแย้งกันอยู่นั้นมี ๔ ประเด็น คือ เรื่องพระพุทธเจ้า เรื่องพระโพธิสัตว์ เรื่องศูนยตา และเรื่องนิพพาน

สาเหตุของการแตกแยกเป็นนิกายต่าง ๆ นั้น ไม่ใช่เรื่องของวัตถุ ๑๐ ประการเป็นสาเหตุหลัก แต่เป็นเรื่องของความไม่ยอมลดทอนฐานะของแต่ละฝ่าย เพราะต่างฝ่ายต่างก็ไม่ยอมรับนับถือกันและกันในความเห็นที่ขัดแย้ง เพราะวัตถุ ๑๐ ประการนั้นไม่ใช่อำบัติชั่วหยาบ ไม่ใช่อำบัติหนัก ไม่ใช่อำบัติปานกลาง เป็นอำบัติที่มีโทษน้อย อำบัติหนักเช่น ปาราชิก อำบัติกลางเช่น สังฆาติเสส ฝ่ายภิกษุวัชชีบุตรก็ยังยอมรับนับถืออยู่ ยังปฏิบัติตามอยู่

คำสำคัญ : การแตกแยกของนิกายต่างๆ, วัตถุ ๑๐ ประการ, กำเนิดมหายาน

Abstract

The origin of Mahayana Buddhism, in some canons had stated that the sources had come from 1st and 2nd (Saigāti) rehearsal. However, how the accurately original sources of Mahayana Buddhism occurred has still been discussed until now. The main issues of divergence and disagreement among Theravada & Mahayana Buddhism had still existed comprising of 4 dilemmas; namely, issues on Buddha, Bodhisattva, Sunyata and Nirvana.

On the other hand, the disharmony into various nikayas had not mostly been the 10 objects issue, but it had been neither released nor let loose the conviction of the contradictory parties in terms of their disagreement and contradiction. Since the 10 objects had neither been wicked offence, tough wrongdoing, nor moderate evil doing, such objects would have been light penalty. Hence, the heavy transgressions; for instance, “Major Offences”, moderate offences just like (Saighādisesa) an offence

* อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

entailing initial and subsequent meetings of the Sangha, groups of Vajjāputra Bhikkhu had been either still acceptable or practicable.

Key words: 10 entities/objects, Origin of Mahayana, Disharmony of Nigayas

๑. บทนำ

ในพระพุทธศาสนาได้แบ่งออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ ๆ คือ มหายาน และ เถรวาทหรือหินยาน อีกทั้งยังแบ่งออกเป็นนิกายปลีกย่อยอีกหลายนิกายด้วยกัน ทั้งนี้ก็เพราะอาศัยทัศนะของบุคคล ขนบธรรมเนียม และภูมิประเทศที่แตกต่างกันเป็นมูลฐาน แต่ทุกนิกายย่อมมีพระธรรมวินัยเป็นที่เคารพนับถือร่วมกัน มีพระบรมศาสดาพระองค์เดียวกันเมื่อว่าเฉพาะในประเทศจีนซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจในยุคปัจจุบันนี้

พระพุทธศาสนาได้แพร่เข้าไปเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๗ (พ.ศ.๖๑๒) และเนื่องจากนิกายมหายานมีคุณลักษณะพิเศษคุณธรรมนิยมของประชากรจีน จึงสามารถประดิษฐานเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้อย่างมั่นคง มีอิทธิพลแทรกซึมไปทั่วในชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนไม่ว่าจะเป็นประเพณี ขนบธรรมเนียม ศิลปะและวรรณคดีของชาวจีนอย่างลึกซึ้ง ตลอดระยะเวลาที่มานับเป็นพันๆปี

อนึ่งเมื่อพิจารณาตามบ่อเกิดของมหายานแล้ว ย่อมจะประจักษ์ชัดว่าเป็นเพราะวัตถุประสงค์เพื่อจะส่งเสริมจริยาแห่งพระบรมโพธิสัตว์เป็นสำคัญ โดยสอนให้บุคคลตั้งปณิธานแน่วแน่มุ่งเอาพระพุทธานุภาพ เพื่อมีโอกาสในการโปรดสรรพสัตว์ได้กว้างขวาง ฉะนั้น นิกายมหายานจึงมีลักษณะพิเศษอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งไม่มีในนิกายฝ่ายหินยานกล่าวคือ โพธิสัตว์สิกขาบท หรือ โพธิสัตว์ศีล นั้นเอง ซึ่งศีลประเภทนี้เป็นสาธารณทั่วไปแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์โดยไม่จำกัดเพศ ใครก็ตามที่มีโพธิจิต ตั้งความปรารถนาจักบรรลุพุทธานุภาพไฉน ก็ย่อมต้องบำเพ็ญตามสิกขาบทนี้และโพธิจริยาอื่นๆ อันมีบาร์มีเป็นต้น

ต้นกำเนิดมหายานนั้นบางคัมภีร์ว่ามาจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ เพื่อเรียบเรียงร้อยกรองพระพุทธรวณะให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อสะดวกแก่การค้นหาและสืบเสาะอ้างอิงสำหรับอนุชนคนรุ่นหลัง และเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้ครบถ้วนบริบูรณ์ที่สุดเป็นสำคัญ มูลเหตุของการเกิดพระพุทธศาสนานิกายมหายานนั้นแท้จริงเป็นเช่นไร ก็ยังเป็นประเด็นปัญหาถกเถียงกันอยู่จนถึงปัจจุบัน ประเด็นหลักใหญ่ที่พระพุทธศาสนานิกายมหายานกับเถรวาทที่ยังมีข้อขัดแย้งกันนั้นมี ๔ ประเด็นด้วยกันคือ เรื่องพระพุทธเจ้า เรื่องพระโพธิสัตว์ เรื่องศูนยตา และเรื่องนิพพาน^๑ อนึ่งในเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการที่มีต้นเหตุมาจากพวกภิกษุวัชชีบุตร ในเรื่องนี้ก็อาจจะเป็นเหตุผลหนึ่งในการแตกแยกกำเนิดออกมา

^๑ ดูรายละเอียดใน พันเอก (พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์, พระพุทธศาสนาเถรวาทมหายาน. (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาภูมิบาลวิทยาลัย, ๒๕๔๒). หน้า ๔๒-๔๓.

เป็นนิยามมหายาน ซึ่งก็น่าจะเป็นประเด็นที่พอจะศึกษาได้อีกส่วนหนึ่งเช่นกัน ฉะนั้นบทความนี้จะเน้นวิเคราะห์เรื่อง วัตถุ ๑๐ ประการเป็นประเด็นหลัก เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงในกรณีที่ว่าจุดกำเนิดของนิยามมหายานนั้นมีสาเหตุมาจากวัตถุ ๑๐ ประการ และวัตถุ ๑๐ ประการนั้นขัดแย้งหรือสอดคล้องกับข้อบัญญัติทางพระวินัยตามคัมภีร์ของฝ่ายเถรวาทอย่างไร

๒. ปฐมสังคายนา : จุดเริ่มต้นมหายาน?

ตามประวัติศาสตร์ในการทำปฐมสังคายนามูลเหตุหลักเนื่องมาจากคำพูดของสุภัททะภิกษุที่กล่าวจาบจ้วงองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าหลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานได้เพียง ๗ วัน ซึ่งหลังจากเสร็จพิธีพระศพของพระพุทธองค์แล้ว คณะสงฆ์ในขณะนั้นนำโดยพระมหากัสสปะพระมหาเถระได้กล่าวชักชวนว่า “...เอาเถิด ท่านทั้งหลาย พวกเราจงสังคายนาพระธรรมและพระวินัยเถิด ในภายหน้าสถานะมิใช่ธรรมจักรุ่งเรือง ธรรมจักเสื่อมถอย สถานะมิใช่วินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง อวินยวาทีบุคคลจักมีกำลัง วินยวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง...”^๒ เหล่าพระภิกษุทั้งหลายในที่ประชุมนั้นก็มีความเห็นพ้องต้องกันว่าควรมีการจัดระเบียบคำสอนของพระพุทธองค์ขึ้นมาใหม่เพื่อป้องกันอันตรายต่างๆที่จะเกิดขึ้นในภายภาคหน้า ดังนั้นในที่ประชุมจึงได้มอบหมายให้ท่านพระมหากัสสปะเถระเจ้าได้เป็นองค์ประธานฝ่ายสงฆ์ในการจัดทำสังคายนาขึ้น โดยมีมติที่ประชุมให้ใช้วิธีปุจฉา-วิสัชนา ทางฝ่ายท่านพระมหากัสสปะก็ได้คัดเลือกผู้ที่จะวิสัชนาพระสูตรกับพระวินัยสุดท้ายก็ได้พระอานนท์เถระเป็นผู้วิสัชนาพระสูตร ได้พระอุบาลีเถระเป็นผู้วิสัชนาพระวินัย ซึ่งพระเถระทั้งคู่ต่างก็ล้วนเป็นผู้ชำนาญ รอบรู้ สามารถจดจำพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ได้อย่างแม่นยำและหาผู้เปรียบเสมอได้ยากยิ่ง ส่วนตัวท่านพระมหากัสสปะนั้นเป็นผู้ถาม ในด้านสถานที่นั้นท่านพระมหากัสสปะเถระได้เลือกถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพต กรุงราชคฤห์ ซึ่งเป็นสถานที่เพียบพร้อมบริบูรณ์ด้วยขานนียะโภชนียะ อีกทั้งเสนาสนะที่พักอาศัยก็สะดวกสบายเหมาะแก่การปฏิบัติศาสนกิจอย่างดี อีกทั้งพระเจ้าอชาตศัตรูซึ่งเป็นเจ้าเมืองก็มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้นสถานที่แห่งนี้จึงเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง หลังจากทำการสังคายนาโดยวิธีการปุจฉา-วิสัชนาทั้งพระสูตรพระวินัยเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยกินระยะเวลาไปร่วมเจ็ดเดือนทีเดียว ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระเจ้าอชาตศัตรู มีพระอรหันต์ชีณาสพผู้ได้ปฏิบัติและอภิญญา ๖ จำนวน ๕๐๐ องค์ร่วมเป็นสักขีพยาน ผู้ร่วมสังคายนาจึงได้แยกย้ายกันไปที่ต่างๆตามที่ตนปรารถนา ช่วงเวลาขณะนั้น ท่านพระปุราณพร้อมบริวารอีก ๕๐๐ รูป ได้เดินทางมาจากทักขิณาศิริชนบทมาพักยังเวฬุวันนครราชคฤห์ พอดีได้ฟังผลสรุปการประชุมปฐมสังคายนาจากพระภิกษุที่เข้าร่วมสังคายนาครั้งนั้นด้วย ท่านก็เห็นด้วยกับพระธรรมวินัยที่พระเถรานุเถระอรหันต์เจ้าทั้งหลายได้กระทำ นับว่าเป็นการดีแล้ว แต่ทว่าสิ่งที่ท่านได้ฟังได้รู้จากสำนักของพระพุทธองค์มาอย่างไรก็จักปฏิบัติรักษา

^๒ พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๗ บรรทัดที่ ๗๒๙๘ - ๗๓๖๙. หน้าที่ ๓๐๒ - ๓๐๔.ข้อที่ ๖๑๔.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.84000.org/tipitaka/pitaka_item/v.php?B=7&A=7298&Z=7369>.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

ไว้อย่างนั้น สิ่งที่ทำกันมานั้นเห็นด้วยทุกประการ แต่มีข้อแย้งอยู่ ๘ สิกขาบทด้วยกัน ที่ไม่เห็นด้วย ซึ่งมี อันโตตุตตะ ของอยู่ภายในที่อยู่ อันโตปิกกะ หุงต้มอาหารในที่อยู่ เป็นต้น^๓ ท่านปุราณะได้แสดงจุดยืนเพื่อยืนยันทัศนะของตนว่าพระพุทธรองค์ทรงอนุญาตให้สาวกสามารถปฏิบัติได้ แต่ท่านพระมหากัสสปะก็มีความเห็นแย้งตอบว่าพระองค์ทรงอนุญาตให้ปฏิบัติได้เฉพาะในเวลาเกิดทุกข์ภิกขุขยยามข้าวยากมากแพ่งเท่านั้น ถือเป็นกรณีพิเศษมิใช่เป็นการอนุญาตตลอดไป พอได้ยินเช่นนั้นฝ่ายพระปุราณะก็เกิดความไม่พอใจจึงบอกว่าคุณจะทำตามใจชอบของตนแล้วก็พาบริวารเดินจากไป^๔ แต่อาจารย์บางท่านก็ว่าแยกไปทำสังคายนาอีกต่างหาก แต่ไม่มีหลักฐานระบุว่าทำที่ไหน เมื่อไหร่และอย่างไร^๕

จากการที่พระปุราณะได้ยืนยันหนักแน่นในทัศนะของตนนั้นนับว่าเริ่มเป็นรอยร้าวที่จะก่อให้เกิดนิกายต่างๆ ตามมาในภายหลัง อาจจะถือได้ว่าเริ่มเห็นเค้าลางของนิกายมหายานเล็กน้อยแล้ว นี่คือจุดเริ่มต้นของนิกายมหายานหรือไม่?

๓. ทูตีสังคายนา : ความชัดเจนของการกำเนิดนิกายมหายาน

เวลาล่วงเลยผ่านไปประมาณ ๑๐๐ ปีหลังพุทธกาลเห็นจะได้ การประพาศเครื่องครัดในพระธรรมวินัยเริ่มเสื่อมคลายลง โดยเฉพาะในเหล่าภิกษุวัชชีบุตรที่มักประพาศล่วงพระวินัย ๑๐ ข้อเป็นอาจินหรือที่เรียกกันว่าวัตุ ๑๐ ประการ อันมีการเก็บเกลือไว้ในเขาสัตว์(เขนง)เพื่อนำมาผสมกับอาหารอื่นไว้สำหรับฉันตลอดไป เมื่อตะวันชายเกินเที่ยงวันไปแล้วประมาณสององคุลีฉันอาหารได้ รับเงินและทองได้ ฉันสุราอ่อนๆ ได้ อย่างนี้เป็นต้น^๖ จึงเป็นสาเหตุให้มีการทำสังคายนาครั้งที่สองขึ้น โดยในขณะนั้นมีพระมหาเถระได้ร่วมมือกันทำสังคายนาครั้งนี้ขึ้นด้วยกัน ๘ ท่าน คือ ๑. พระสัพพกามี ๒. พระสาฬหะ ๓. พระขุชโสภิตะ ๔. พระวาสวกามิกะ (สี่รูปแรกนี้เป็นชาวปาจิณะ มีสำนักอยู่ทางทิศตะวันออก) ๕. พระเวรตะ ๖. พระสัม

^๓ สิกขาบท ๘ ข้อ คือ อันโตตุตตะ ของอยู่ภายในที่อยู่ ๑ อันโตปิกกะ หุงต้มอาหารในที่อยู่ ๑ สามปิกกะ หุงต้มอาหารเอง ๑ อุกคหิตะ จับของที่ขังไม้ได้รับประเคน ๑ ตโตนิหตะ นำของมาจากที่นิมนต์ ๑ ปุเรกัตตะ ของรับประเคนไว้ในกาลก่อนแห่งภัต ๑ วนัฎฐะ ของป่า ๑ โปกขรัฎฐะ ของอยู่ในสระ ๑

^๔ พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๗ บรรทัดที่ ๗๕๓๖ - ๗๕๖๔. หน้าที่ ๓๑๒-๓๑๓, ข้อที่ ๖๒๓, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=07&A=7536&Z=7564>>.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^๕ ดูรายละเอียดใน, พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย. (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๔). หน้า ๑๙๗.

^๖ วัตุ ๑๐ ประการ คือ สิ่งโคลนบกไป เกลือที่เก็บไว้ในถักไปผสมกับอาหารอื่น ๑ ทวงคุลิกไป แดดผ่านไป แล้ว ๒ องคุลี บริโภคอาหาร ๑ คามนตรกไป ฉันภัตอาหารแล้ว เข้าไปในบ้านฉันโภชนะที่เป็นอนดิริตตะ ๑ อวาสกปไป อยู่อาวาสเดียวกันทำอุโบสถแยกกัน ๑ อนุมัติกไป ภิกษุควรนำฉันหามาเมื่ออยู่ ไม่ได้รับอนุมัติแล้วทำสังฆกรรม ๑ อาจินณกไป ประพาศตามอาจารย์ ๑ อมถิตกไป ฉันนมสทที่ยังไม่แปรเป็นนมส้มในเวลาวิกาล ๑ ขโลคี ปาตุ° เหล้าอ่อนยังไม่แปรเป็นสุรา ๑ อทสก° นิสีหน° ผ่านีสีหนะไม่มีชาย ๑ ชาตรูปรชต° รับเงินทอง ๑

ภุตะ สาณวาสี ๗. พระยสะ กากัณทกบุตร ๘. พระสมณะ (สิรูปหลังนี้เป็นชาวเมืองปาฐา)^๗ โดยในบรรดาพระมหาเถระเหล่านี้เป็นลูกศิษย์ของพระอานนท์กับพระอนุรุทธ^๘ มีพระเรวตะเป็นผู้ชักถาม พระสัพพกามีเป็นผู้ตอบปัญหาทางวินัยที่กำลังเกิดขึ้น ณ ช่วงเวลานั้น ในการทำสังคายนาครั้งนี้มีพระภิกษุอรหันต์จำนวน ๗๐๐ รูปร่วมเป็นสักขีพยาน กระทำกันที่ วาลุการาม เมืองเวสาลี ได้พระเจ้ากาลาโศกเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภ์ ประมาณ ๘ เดือนจึงเสร็จ นับแต่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๑๐๐ ปี (พ.ศ. ๑๐๐)^๙

หลังจากที่ทำหุตยสังคายนาเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ฝ่ายพวกภิกษุวัชชีบุตร เดิมทีก็ไม่ยอมรับการสังคายนาอยู่แล้วจึงได้รวบรวมพระภิกษุที่มีความเห็นร่วมกับพวกตนได้ประมาณ ๑๐,๐๐๐ รูป แยกไปทำสังคายนาต่างหากที่เมืองกุสมปุระ นครปาตลิบุตร และเรียกการสังคายนาของตนว่า “มหาสังคีติ”^{๑๐}

การทำหุตยสังคายนาครั้งนี้ คัมภีร์บางแห่งว่าเป็นเหตุให้เกิดนิกายมหายานอย่างเต็มตัว เพราะอาศัยวัตถุ ๑๐ ประการ แต่บางแห่งก็ว่า “...การทำหุตยสังคายนา กระทำ ณ นครปาตลิบุตร ปีที่ ๑๑๖ หลังพุทธปรินิพพานในที่ประชุมโต้เถียงกันเรื่องญัตติ ๕ ประการ^{๑๑} ของพระมหาเถระ การถกเถียงกันนำไปสู่การแตกแยกของสังฆมณฑลโดยเด็ดขาด กล่าวคือแตกแยกเป็น ๒ นิกาย ๑. นิกายมหาสังฆิกะ ๒. นิกายสถวีระ..”^{๑๒}

แต่อย่างไรก็ดี ภายหลังจากที่สงฆ์ได้แตกแยกเป็น ๒ ฝ่ายแล้วยังมีนิกายออกไปอีก ๑๘ นิกาย แยกจากฝ่ายมหาสังฆิกะ ๖ นิกาย และแยกจากฝ่ายเถรวาทอีก ๑๒ นิกาย แต่ตามหลักฐานคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทในเทศจีน ได้กล่าวว่ามีทั้งหมด ๒๐ นิกาย โดยแยกจากมหาสังฆิกะ ๙ นิกาย สถวีระอีก ๑๑ นิกาย แต่ปราชญ์ชาวฝรั่งเศสชื่อ อังเดร บาโร ซึ่งเป็นนักค้นคว้าหลักฐานคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกาย ท่านได้จัดทำเป็นบัญชีรายชื่อ นิกายต่างๆทางพระพุทธศาสนาออกเป็น ๓๔

^๗ ดูรายละเอียดในพระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ย่อความจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ๔๕ เล่ม, มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗ (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐. หน้า ๘

^๘ พระสัพพกามี, พระสาหะ, พระเรวตะ, พระกุชโชภิตะ, พระสาณสัมภุตะ และพระยสะกากัณทบุตร เป็นลูกศิษย์ของพระอานนท์ ส่วนพระวาสวกคามิกะกับพระสมณะ เป็นลูกศิษย์ของพระอนุรุทธ

^๙ พระญาณวโรดม (สนธิ์ กิจจากาโร). อุปกรณ์สังคีตติกา. (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๓๘. หน้า ๒๘-๓๕.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน พระพุทธศาสนาเถรวาทในเทศจีน, พันเอก (พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒. หน้า ๒๓.

^{๑๑} ญัตติ ๕ ประการ คือ ๑. อตถิ อรหโต ราโคติ พระอรหันต์อาจมีราคะ ๒. อตถิ อรหโต อญญานนติ พระอรหันต์อาจมีอัญญาณ ๓. อตถิ อรหโต กงขาติ พระอรหันต์อาจมีกังขา ๔. อตถิ อรหโต ปรวิตารณาติ จะรู้ว่าเป็นพระอรหันต์ก็โดยการพยากรณ์ของคนอื่น ๕. อโหติ มรรคผลจะปรากฏเมื่อผู้บำเพ็ญสมณธรรมแปลงอุทานว่า “อโห”

^{๑๒} ดูรายละเอียดในเรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๕.

นิกาย^{๑๓} จากหลักฐานที่ปรากฏในทุติยสังคายนานี้เราจะเห็นได้ว่า การก่อเกิดกำเนิดนิกายมหายานและนิกายต่างๆ เริ่มปรากฏชัดเจนในครั้งนี้นี่เองไม่ว่าจะมีสาเหตุมาจากวัตถุ ๑๐ ประการของพวกวัชชีบุตรภิกษุหรือจากญัตติ ๕ ประการของพระมหาเทวะก็ตามที่

๔. วิเคราะห์วัตถุ ๑๐ ประการ

ภายหลังจากการทำสังคายนาครั้งที่สองเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายก็เจริญรุ่งเรืองเคียงคู่กันมา แม้ช่วงระยะเวลาแรกของการแยกนิกาย ฝ่ายมหาสังฆิกะจะยังมีกำลังอ่อนกว่าอีกฝ่ายอยู่มากก็ตาม แต่ผ่านไปชั่วระยะเวลาหนึ่งฝ่ายมหาสังฆิกะก็เริ่มมีกำลังและมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมในยุคนั้นและยุคต่อๆมาอีกด้วย ซึ่งเราจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ในช่วงต้นปี ค.ศ. ๓๐๐-๕๐๐ (พ.ศ. ๘๔๓-๑๐๔๓) ถือได้ว่าเป็นยุคแห่งความรุ่งโรจน์ที่สุดของนิกายมหายาน เพราะพระพุทธศาสนานิกายมหายานในยุคนี้ได้แยกนิกายออกมาอีกเป็น ๒ นิกาย คือ ๑. นิกายมาธยมิกะ ซึ่งท่านนาคคารชุนเป็นผู้ก่อตั้งขึ้น ๒. นิกายโยคจาระ นิกายวิษณุณวาท ท่านอสังคะ กับท่านวสุพันธุเป็นผู้ตั้งขึ้น

สำหรับเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการนั้น มีประเด็นพอจะให้พิจารณาเป็นข้อๆ ตามลำดับดังต่อไปนี้

๑) สิ่งคลานกบไป ภิกษุสั่งสมเกลือในเขง (เขาสัตว์) แล้วนำไปผสมกับอาหารอื่น ฉันทได้ไม่เป็นอาบัติ นี่เป็นความคิดเห็นของเหล่าวัชชีบุตร แต่ตามคัมภีร์ฝ่ายเถรวาทว่า ผิดพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ในหมวดปาจิตตีย์ข้อที่ ๓๘ แห่งพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๒ ว่า “**อนึ่ง ภิกษุใดเคี้ยวกัตติฉันทกัตติ ซึ่งของเคี้ยวกัตติ ซึ่งของฉันทกัตติ ที่ทำการสั่งสม เป็นปาจิตตีย์**”^{๑๔}

ตามเนื้อความในพระไตรปิฎก สาเหตุที่ทำให้พระพุทธองค์ต้องบัญญัติสิกขาบทข้อนี้ขึ้นมาเพราะพระเวฬุภริสสะอยู่ในป่าได้เข้าไปบิณฑบาตได้ข้าวสุกมาแล้ว นำไปตากแห้งเก็บไว้เมื่อใดต้องการก็นำมาแช่น้ำแล้วฉันท นานๆทีจึงจะเข้าไปบิณฑบาต ความทราบถึงพระกรรมของพระพุทธองค์จึงได้บัญญัติสิกขาบทข้อนี้ขึ้นมา

คำว่า ทำการสั่งสม ศัพท์ภาษาบาลีใช้คำว่า สันนิธิ ของเคี้ยวของฉันทที่ภิกษุรับประทานในวันนี้ เพื่อจะเก็บไว้ฉันทในวันพรุ่งนี้ อาหารนี้ชื่อว่า เป็นสันนิธิ ภิกษุที่ฉันทอาหารนั้นจัดได้ว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์ ท่านปรับอาบัติทุกๆคำกลืน แม้จะไม่รู้แต่ทำลงไปก็ต้องอาบัตินี้เช่นกันเพราะเป็นอจิตตกะ

แต่เมื่อพิจารณาตามความหมายที่พวกวัชชีบุตรบอกว่า ภิกษุสั่งสมเกลือไว้ในเขง (เขาสัตว์) แล้วนำไปผสมกับอาหารอื่นฉันทได้ไม่เป็นอาบัตินั้น ตรงนี้เมื่อพิจารณาจากเอกสารหลายๆอย่างก็ไม่น่าจะผิดพระ

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน พระพุทธศาสนาเถรวาทนิกายมหายาน, พันเอก(พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์, (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๒. หน้า ๒๘-๓๐.

^{๑๔} พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๐๙๙๓๒-๑๐๙๙๘. หน้า ๔๕๘-๔๖๐, ข้อที่ ๕๑๒, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=02&A=10932&Z=10988> >. [๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๕].

บัญญัติ เพราะเกื่อนั้นเป็นยาวชวิกในบรรดากาลิก ๔ ประการ^{๑๕} จะเก็บไว้นานเท่าใดก็ได้จนกว่าชีวิตจะหาไม่ อนึ่งการเก็บเกื่อนั้นที่ใดที่หนึ่งเช่นเขนงหรือเขาสัตว์เป็นต้นผิดพระวินัยด้วยหรือ? เมื่อได้อาหารมาชิมดูรสชาติไม่ถูกปากเต็มเกลือกเล็กน้อยน่าจะดีก็เต็มเกลือกที่เก็บไว้แล้วฉัน ซึ่งในท้องนิทานที่ยกเรื่องพระเวฬุภิสสะเป็นองค์อาทิก็มีมิฉะนั้นท่านเก็บข้าวตากแห้งไว้ ไม่ใช่เก็บเกื่อนั้นไว้ ข้าวท่านจัดว่าเป็นยาวกาลิกไม่ใช่ยาวชวิกซึ่งเก็บได้แค่เพียงวันเท่านั้นล่วงเลยเวลาไปข้าวอาจจะบูดหรือเน่าเสียได้ อนึ่งหากมองในเรื่องของกาลิกระคนกันนั้น มีอาจารย์บางท่านได้อธิบายไว้ว่า กาลิกบางอย่างไประคนเข้ากับอีกอย่างหนึ่ง ท่านมีกำหนดใช้ได้ชั่วคราวของกาลิกที่มีกำหนดเวลาสั้น เช่น ยามง เป็นยาวชวิกไม่ได้จำกัดกาลเวลาในการฉัน เมื่อไปผสมกับน้ำผึ้ง จัดเป็นสัตตาทกาลิกมีกำหนดฉันได้ ๗ วัน ยานี้ก็พลอยเป็นสัตตาทกาลิกไปกับน้ำผึ้งด้วย เครื่องเทศ เช่น กระจวาน กานพลู ลูกผักชี อบเชย เป็นต้น ซึ่งเป็นยาวชวิก แต่เมื่อปรุงกับข้าวสุกที่หุงด้วยกะทิหรือปรุงเป็นอาหารอย่างอื่นก็กลายเป็นยาวกาลิกไปตาม อีกอย่างหนึ่งในพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๕๑๔ แสดงไว้ว่า “... ภิกษุรับประเคนของเป็นยามกาลิก สัตตาทกาลิก ยาวชวิก เพื่อประสงค์เป็นอาหารต้องอาบัติทุกกฏ...”^{๑๖} ข้อนี้ก็แสดงให้เห็นชัดเจนแล้วว่าแม้จะนำเกื่อนไปผสมเพื่อประสงค์เป็นอาหารก็เป็นเพียงอาบัติทุกกฏเท่านั้นเอง แต่ก็มีอาจารย์บางท่านได้แย้งไว้ว่า..สัตตาทกาลิกและยาวชวิกที่รับประเคนไว้แรมคืนแล้ว ท่านห้ามมิให้เข้าไปปนกับยาวกาลิก ท่านห้ามฉัน ฉันฉันปรับอาบัติปาจิตตีย์ ข้อนี้อาจจะเป็นมติของท่านอาจารย์เอง แต่เราต้องทำความเข้าใจคำว่าสันนิษฐานคืออะไรทำไมเรียกสันนิษฐาน ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นคือ ของเคี้ยวของฉันที่ภิกษุรับประเคนไว้แล้ว เพื่อจะเก็บไว้ฉันในวันพรุ่งนี้หรือวันอื่นๆ ท่านจัดว่าเป็นของสันนิษฐาน แต่คำว่าของเคี้ยวฉัน ท่านว่าได้แก่ ...ที่ชื่อว่า ของเคี้ยว คือเว้นโภชนะ ๕ ของที่เป็นยามกาลิก สัตตาทกาลิก ยาวชวิก นอกนั้นชื่อว่าของเคี้ยว ที่ชื่อว่า ของฉัน ได้แก่โภชนะ ๕ คือ ข้าวสุก ขนมสด ขนมแห้ง ปลา เนื้อ ภิกษุรับประเคนไว้ด้วยตั้งใจว่า จักเคี้ยว จักฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ ขณะกลืน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ทุกๆ คำกลืน...^{๑๗} จะเห็นได้ว่านอกจากโภชนะ ๕ มีข้าวสุกเป็นต้น และของที่เป็นยามกาลิก สัตตาทกาลิก และยาวชวิก ที่เหลือจัดเป็นของเคี้ยว ส่วนของฉันคือโภชนะทั้ง ๕

ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์ตามคัมภีร์ต่างๆแล้ว พิจารณาไปตามตัวอักษรจะเห็นได้ว่า การที่พวกภิกษุวัชชีบุตรมีความเห็นว่า...ภิกษุสั่งสมเกื่อนั้นในเขนงเป็นต้นเพื่อนำไปผสมกับอาหารอื่น ฉันได้ไม่เป็นอาบัติ...ข้อนี้ก็ไม่น่าจะผิดพระวินัยบัญญัติข้อที่ ๓๘ ที่ว่า “อนึ่ง ภิกษุใด เคี้ยวก็ดี ฉันก็ดี ซึ่งของเคี้ยวก็ดี ซึ่งของฉันก็ดี ที่ทำการสั่งสม เป็นปาจิตตีย์” เพราะเกื่อนไม่ใช่ทั้งของเคี้ยวและของฉันดังที่เข้าใจกัน และการที่จะเก็บเกื่อนไว้นั้นก็ไม่มื่ออะไรเสียหายเพราะเกื่อนสามารถเก็บไว้ได้นานไม่บูดไม่เน่าไม่เสีย ถ้าหากเก็บรักษาไว้อย่างดี

^{๑๕} กาลิก ๔ อย่างคือ ยาวกาลิก ๑ ยามกาลิก ๑ สัตตาทกาลิก ๑ ยาวชวิก ๑

^{๑๖} พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๐๙๙๓๒-๑๐๙๙๘. หน้า ๔๕๘-๔๖๐, ข้อที่ ๕๑๔.

[ออนไลน์].แหล่งที่มา:<<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=02&A=10932&Z=10988> >.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๑๗} พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๐๙๙๓๒-๑๐๙๙๘. หน้า ๔๕๘-๔๖๐, ข้อที่ ๕๑๓.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา:<<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=02&A=10932&Z=10988> >.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

๒) ทวงคุณกบฏไป ภิกษุฉันอาหารในเวลาตะวันบ่ายไปแล้ว ๒ องคุลีได้ไม่เป็นอาบัติ ซึ่งข้อนี้ขัดกับพระบัญญัติในวินัยหมวดปาจิตติย ข้อที่ ๓๗ ความว่า “อนึ่ง ภิกษุใด เคี้ยวก็ดี ฉันทก็ดี ซึ่งของเคี้ยวก็ดี ซึ่งของฉันทก็ดี ในเวลาวิกาล เป็นปาจิตติย”^{๑๘}

คำว่าเวลาวิกาล ท่านขยายความไว้ในพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๒ ข้อที่ ๕๐๙ ว่า ที่ชื่อว่าเวลาวิกาล หมายถึงตั้งแต่เที่ยงวันล่วงแล้วไปจนถึงอรุณขึ้น^{๑๙}

พวกภิกษุวัชชีบุตรเห็นว่า การฉันอาหารในเวลาตะวันบ่ายล่วงไปแล้ว ๒ องคุลีได้ไม่เป็นอาบัติ ข้อนี้เมื่อเทียบกับพระบัญญัติข้างต้นแล้ว ก็จะได้เห็นได้ว่า เป็น การผิดวินัยข้อที่ ๓๗ จริง เพราะพวกเขาบอกว่าเป็นเวลาตะวันบ่ายล่วงไปอีก ๒ องคุลีด้วยซ้ำไป ฉะนั้นข้อนี้จึงถือว่า ผิดพระวินัยบัญญัติจริง

๓) ความนุตรกบฏไป ภิกษุฉันอาหารในวัดแล้วเข้าไปในบ้านเขาถวายอาหารให้ฉันอีกในวันเดียวกันนั้น ภิกษุมิได้ทำวินัยกรรมมาก่อนก็ฉันได้ไม่เป็นอาบัติ ข้อนี้ ท่านว่าขัดกับพระบัญญัติข้อที่ ๓๕ แห่งปาจิตติย ความว่า “อนึ่ง ภิกษุใดฉันเสร็จ ห้ามภัตแล้ว เคี้ยวก็ดี ฉันทก็ดี ซึ่งของเคี้ยวก็ดี ซึ่งของฉันทก็ดี เป็นปาจิตติย”^{๒๐}

เนื้อความในบทนี้ ท่านเพ่งโทษของภิกษุพวกหนึ่งที่พราหมณ์ได้นิมนต์ไปฉันในบ้านของตนแล้ว พอฉันเสร็จบางพวกก็เข้าไปหาหมู่ญาติๆก็ถวายภัตตาหารอีก ท่านก็ไม่ขัดศรัทธา บางพวกก็เดินรับบาตรไปเรื่อย พอพวกภิกษุไปหมดแล้ว พราหมณ์ก็ชวนเพื่อนบ้านร่วมรับประทานอาหารด้วยกันแต่กลับถูกชาวบ้านปฏิเสธว่า แม้แต่พวกภิกษุท่านยังเลี้ยงไม่อิ่มเลยแล้วพวกเราท่านจะเลี้ยงให้อิ่มหน้าสำราญได้อย่างไรเล่า พราหมณ์ได้ยินดังนั้นก็เพ่งโทษเหล่าภิกษุเกิดความน้อยอกน้อยใจ ความทราบถึงพระกรรมของพระพุทธองค์เข้าจึงได้บัญญัติสิกขาบทข้อนี้ขึ้นมา เพื่อความมักน้อยสันโดษในอาหาร บางอาจารย์บอกว่า เพื่อรักษาหน้าของเจ้าภาพไว้นั่นเอง

เมื่อพิจารณาถึงเนื้อความแล้ว ในคัมภีร์พระวินัยปิฎกเล่มที่ ๒ ท่านขยายความไว้ว่า ที่ชื่อว่า ฉันทเสร็จคือ ฉันทโภชนะ ๕ อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่สุตม์ด้วยปลายพลาญาคา และลักษณะห้ามภัตไว้ว่า ที่ชื่อว่า ห้ามภัตแล้ว คือ กำลังฉันอาหารอยู่ ๑ ทายกนำโภชนะมาถวายอีก ๑ ทายกอยู่ในหัตถบาส ๑ ทายกน้อมถวาย ๑ ภิกษุ

^{๑๘} พระไตรปิฎกออนไลน์เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๐๘๗๓-๑๐๘๗๓.หน้าที่ ๔๕๕-๔๕๗.ข้อที่ ๕๐๘.[ออนไลน์].
แหล่งที่มา:<<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=2&A=10873&Z=10931&pagebreak=0>>.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๑๙} พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๒บรรทัดที่ ๑๐๘๗๓-๑๐๘๗๓.หน้าที่ ๔๕๕-๔๕๗.ข้อที่ ๕๐๙.[ออนไลน์].
แหล่งที่มา:<<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=2&A=10873&Z=10931&pagebreak=0>>.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๒๐} พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๒บรรทัดที่ ๑๐๖๙๕-๑๐๗๔๓.หน้าที่ ๔๔๖-๔๔๘.ข้อที่ ๔๙๙.[ออนไลน์].
แหล่งที่มา:<<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=2&A=10695&Z=10743&pagebreak=0>>.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

ห้ามเสีย ๑^{๒๑} อนึ่งคำว่าทำวินัยกรรมนั้นหมายความว่า ภิกษุรับประเคนแล้ว ฉันท้างแล้ว ยังไม่ลุกจาก อาสนะยกขึ้นส่งให้แก่ภิกษุผู้ห้ามอาหารแล้วในหัตถบาสน บอกว่าพอแล้ว เพราะเป็นของแสร้งทำดังนี้^{๒๒}

ตามที่พวกภิกษุวัชชีบุตรท่านกล่าวว่า ภิกษุฉันในวัดเข้าไปในบ้านเขาถวายอาหารให้ฉันอีกในวัน เดียวกันนั้น ภิกษุมิได้ทำวินัยกรรมมาก่อนก็ฉันได้ไม่เป็นอาบัติ เนื้อความนี้หมายเอาภิกษุที่ไม่ได้ทำวินัยกรรม ฉันท้างแล้วเสร็จเดินเข้าไปในบ้านมีคนถวายอาหารก็ฉันอีก ไม่ว่าจะคนนั้นจะเป็นญาติหรือคนรู้จักหรือคนที่ เลื่อมใสก็ตาม ถือว่าไม่เป็นอาบัติ ความในข้อนี้หากเมื่อเทียบกับนิทานต้นบัญญัติ ลักษณะการห้ามภัตและ การทำวินัยกรรมแล้ว การที่ภิกษุหลังจากฉันในวัดเสร็จแล้วเข้าไปในบ้านเพื่อญาติเกิดมีคนเลื่อมใสอยากถวาย อาหารให้ฉันในวันนั้นนั่นแหละ แต่ท่านไม่ได้ทำวินัยมาก่อน ท่านก็ฉันไปเพื่อฉลองศรัทธา ข้อนี้ผิดอาบัติ หรือไม่ ภิกษุชาววัชชีบุตรบอกว่าไม่ผิด แต่อาจารย์บางพวกฝ่ายเถรวาทบอกว่าผิดพระวินัยบัญญัติข้อที่ ๓๕ หากเรามองถึงสภาพสังคมปัจจุบันแล้ว บางวัดมีเจ้าภาพที่มีศรัทธามากมานิมนต์พระคุณเจ้าไปฉันเข้าฉันเพล แทบไม่เว้นแต่ละวัน อีกทั้งเจ้าภาพก็ไม่ซ้ำหน้ากัน พระคุณเจ้าก็ไปฉลองศรัทธาของท่านเจ้าภาพๆที่มนต์ให้ฉัน เข้า ท่านก็ไม่ได้กล่าวหาว่าหรือเพ่งโทษพระคุณเจ้าแต่อย่างใด กลับอ้อมอกอ้อมใจเสียดด้วยซ้ำที่เห็นเจ้าภาพอื่นมา นิมนต์พระไปฉันเพล ไม่ได้เกิดความน้อยอกน้อยใจอะไรเลยแม้แต่น้อยว่าจะเลี้ยงพระไม่อิ่มหรืออะไร

ฉะนั้น การที่พระภิกษุวัชชีบุตรมีความเห็นเป็นเช่นที่ว่ามานี้ หากพิจารณาถึงสถานการณ์ ความเลื่อมใสศรัทธา ความต้องการบุญของท่านเจ้าภาพแล้ว ไม่ว่าจะทำวินัยกรรมหรือไม่ก็ตาม พระภิกษุก็ ควรจะฉลองศรัทธาเสียเพราะการที่ญาติโยมผู้เป็นเจ้าภาพที่มานิมนต์พระไปฉันเข้าฉันเพลเขาเหล่านั้นต่างก็ ต้องการบุญเหมือนกัน ดังนั้นจึงเห็นว่าปัญหาข้อนี้ไม่น่าจะผิดพระวินัยข้อที่ ๓๕ ดังกล่าวแล้วข้างต้น

๔) อวาสาบิโป อวาสาใหญ่ กำหนดสีมาอันเดียวกันจะทำอุโบสถในที่ต่างๆกัน เป็นอาบัติ แต่ ภิกษุชาววัชชีแสดงว่าไม่เป็นอาบัติ

ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงห้ามอย่างเด็ดขาด พระองค์ทรงไม่เห็นชอบด้วยกับการที่เหล่าภิกษุผู้อยู่ในอวาสา เดียวกันจะทำอุโบสถกรรมแยกกัน เช่นกรณีของพระเวททัตต์ที่ประสงค์จะแยกการทำอุโบสถกรรมเฉพาะพวก ของตน พระองค์ก็ไม่ทรงเห็นด้วยเลยเพราะการกระทำเช่นนั้นถือว่าไม่มีความสามัคคีของหมู่คณะ ฉะนั้น ความเห็นของเหล่าภิกษุวัชชีบุตรจึงผิดอย่างมาก และไม่สมควรอย่างยิ่ง

๕) อนุมติบิโป ถ้ามีภิกษุที่ควรนำฉันหะมามีอยู่แต่มีได้นำมา จะทำอุโบสถกรรมเสียก่อนไม่ควร แต่พวกภิกษุชาววัชชีบอกว่าควร

ความเห็นของพวกภิกษุวัชชีในเรื่องนี้ นับว่าผิดเพราะขาดหลักของความสามัคคี ความพร้อมเพรียง แห่งหมู่คณะไป

^{๒๑} พระไตรปิฎกออนไลน์เล่มที่ ๒บรรพที่ ๑๐๖๙๕-๑๐๗๔๓.หน้า ๔๔๖-๔๔๘.ข้อที่ ๕๐๑.[ออนไลน์].

แหล่งที่มา:<<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=2&A=10744&Z=10789&pagebreak=0>>.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๒๒} พระธรรมเจดีย์ (ประกอบ ธรรมเสฏฐ์). อธิบายวินัย สำหรับนักรธรรมชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ฉบับกรรมการ ศาสนา. ๒๕๔๗. หน้า ๑๑๘.

๖) อาจิณณกปโป ข้อปฏิบัติอันใดที่เคยประพฤติตามกันมาแต่พระอุปัชฌาย์อาจารย์ แม้จะประพฤติผิด ก็ควรประพฤติตามท่านได้ เหล่าภิกษุวัชชีบุตรท่านมีความเห็นเช่นนี้ แต่โดยหลักการแล้ว ถ้าอุปัชฌาย์อาจารย์ประพฤติถูก จะปฏิบัติตามก็ควร ประพฤติไม่ถูก จะปฏิบัติตามก็ไม่ควร

ความข้อนี้ตามความเห็นของเหล่าภิกษุวัชชีบุตรนั้น แม้ครูบาอาจารย์กระทั่งอุปัชฌาย์ถึงจะประพฤติผิดหลักศีลธรรมก็ควรประพฤติปฏิบัติตาม ข้าพเจ้ามองว่า ความคิดเห็นของพวกท่านเหล่านั้นค่อนข้างจะเชื่อฟังครูอาจารย์มากเกินไป แม้แต่ความผิดถูกก็แยกแยะไม่ออก รู้ทั้งรู้ว่าครูอาจารย์ประพฤติผิดก็ยังไม่ประพฤติตาม ตามหลักแล้วถือว่าใช้ไม่ได้ ฉะนั้นความเห็นข้อนี้ของเหล่าภิกษุวัชชีบุตรจึงถือว่าผิดหลักประพฤติปฏิบัติของความเป็นมนุษย์โดยทั่วไป

๗) อมตถิกกปโป ภิกษุฉันอาหารแล้วยังมิได้ทำวินัยกรรมก่อน ฉันทมสทที่ยังมิได้แปรเป็นนมสัสมก่อนไม่ควร แต่เหล่าภิกษุวัชชีบุตรเห็นว่าควรฉันได้ไม่เป็นอาบัติ อาจารย์ฝ่ายเถรวาทว่าผิดพระวินัยข้อที่ ๓๕ แห่งปาจิตตีย์ ความว่า “อนึ่ง ภิกษุใดฉันเสร็จ ห้ามภัตแล้ว เคี้ยวก็ดี ฉันทก็ดี ซึ่งของเคี้ยวก็ดี ซึ่งของฉันทก็ดี เป็นปาจิตตีย์”^{๒๓}

ความข้อนี้มีหลักการวินิจฉัยคล้ายกันกับข้อที่ ๓ เพียงแต่เปลี่ยนจากอาหารเป็นนมสทเท่านั้น

๘) ขโลคี ปาต๑ ภิกษุชาววัชชีเห็นว่า ภิกษุฉันเหล้าอ่อนๆที่ยังมิได้เป็นน้ำสุราเมาได้ อาจารย์ฝ่ายเถรวาทว่า ขัดกับพระบัญญัติข้อที่ ๕๑ แห่งปาจิตตีย์ ความว่า “เป็นปาจิตตีย์ ในเพราะดื่มสุราและเมรัย”^{๒๔}

ความเห็นเช่นนี้ก็เห็นว่าผิด เพราะแม้จะเป็นสุราอ่อนๆ ถ้าหากดื่มเยอะเกินประมาณก็สามารถทำให้เมาได้ เช่นกรณีที่เคยเคยปรุงสุราขวานกพิราบแดงๆ ประชาสัมพันธ์ว่าพระภิกษุสามเณรสามารถดื่มได้ไม่เป็นอาบัติ มีภิกษุนอกคอกนิยมดื่มมาก แต่ปรากฏว่าดื่มแล้วแต่มากเกินไปเกิดเมาขึ้นมาถึงกับมีเรื่องทะเลาะวิวาทกัน คณะสงฆ์ต้องออกมาห้ามจำหน่าย ฉะนั้นความคิดเห็นของพวกภิกษุวัชชีบุตรในเรื่องนี้จึงถือว่าผิดทั้งพระวินัยและเป็นโลกวัชชะด้วย ไม่สมควรทำ

๙) อทสกั นิสัทนั ภิกษุวัชชีบุตรแสดงว่า ภิกษุใช้ผ้าสีทนะที่ไม่มีชายก็ควร แต่ฝ่ายเถรวาทว่าผิดพระวินัยบัญญัติข้อที่ ๘๙ แห่งปาจิตตีย์ความว่า “อนึ่ง ภิกษุผู้ให้ทำผ้าสำหรับนั่ง พึงให้ทำให้ได้ประมาณนี้ ประมาณในค่านั้น โดยยาว ๒ คืบ โดยกว้างคืบครึ่ง ชายคืบหนึ่ง ด้วยคืบสุดเธอทำให้ล่วงประมาณนั้นไป เป็นปาจิตตีย์ ให้ตัดเสีย”^{๒๕}

^{๒๓} พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๐๖๙๕-๑๐๗๔๓. หน้าที่ ๔๔๖-๔๔๘. ข้อที่ ๔๙๙.[ออนไลน์].

แหล่งที่มา:<<http://www.84000.org/tipitaka/pitaka1/v.php?B=02&A=10695&Z=10743>>.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๒๔} พระไตรปิฎกออนไลน์เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๑๙๑๕-๑๑๙๙๕. หน้าที่ ๕๐๕-๕๐๘. ข้อที่ ๕๗๗.[ออนไลน์].

แหล่งที่มา:< <http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=02&A=11915&Z=11995> >.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

^{๒๕} พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๔๕๗๑ - ๑๔๖๓๒. หน้าที่ ๖๓๐ - ๖๓๒. ข้อที่ ๗๖๔.[ออนไลน์].

แหล่งที่มา:< <http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=02&A=14571&Z=14632> >.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

ความตอนนี่ของพระวินัยบัญญัตินั้น เป็นอนุบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเพิ่มเติมเข้ามา เนื่องจากพระอุทายีเถระเป็นผู้ที่มีรูปร่างใหญ่ นุ่งผ้าปูนั่งไม่พอ ท่านก็เอามือดึงขอบผ้าปูนั่งออก พระพุทธองค์เห็นเข้าก็ถามว่าทำไมจึงทำเช่นนั้น ท่านก็กราบทูลว่า ผ้าที่นั่งเล็กไปสำหรับภิกษุที่มีรูปร่างใหญ่ พระพุทธองค์ก็เลยบัญญัติผ้าสำหรับนั่ง โดยเพิ่มชายเข้าอีกคืบหนึ่ง ดั่งเนื้อความที่ปรากฏในข้อบัญญัติที่ยกมานั้น

เมื่อพิจารณาเนื้อความเทียบเคียงกันกับความเห็นของเหล่าภิกษุวัชชีบุตรที่ว่าภิกษุจะใช้ผ้าสีทนะที่ไม่มีชายก็ควรนั้น ความเห็นนี้ก็พอฟังมีเหตุผลอยู่ เพราะเหล่าภิกษุฉัพคิยผู้เป็นอาทิกัมมิกะนั้นท่านไม่ได้นั่งผ้าที่ไม่มีชาย แต่นั่งผ้าสำหรับปูนั่งที่มีขนาดยาวเกินประมาณซึ่งห้อยย้อยยาวสุรุษสุร่ายแลดูไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยและใช้ผ้าเกินความจำเป็นนั่นเอง อุทาหรณ์ที่สองคือพระอุทายีท่านนั่งผ้าสำหรับปูนั่งที่ไม่มีชายเพราะตัวท่านใหญ่พระพุทธองค์จึงอนุญาตให้ชายยาวอีกคืบหนึ่งเพื่อจะให้เหมาะสมกับสรีระของพระที่มีรูปร่างใหญ่ แต่การมีพุทธานุญาตเช่นนี้ก็มิกำหนดไว้ กล่าวคือต้องยาวไม่เกิน ๒ คืบ กว้างไม่เกินคืบครึ่ง และมีชายยาวไม่เกินหนึ่งคืบของคืบพระสุคต^{๒๖} ดังพุทธบัญญัติข้อที่ ๘๙ นั้นเอง

ฉะนั้นตามความเห็นของพวกภิกษุวัชชีบุตรว่าจะใช้ผ้าสีทนะที่ไม่มีชายก็ควรนั้น เมื่อถามว่าผ้าที่ไม่มีชายคือผ้าชนิดไหน ผ้าที่ไม่มีชายนั่งไม่ได้หรือ สำหรับผ้าที่ไม่มีชายนั้นก็คือผ้าที่ยาวได้ประมาณ กว้างได้ประมาณ แต่ชายไม่มี ไซหรือไม้ ถ้าไซก็สมควรที่จะนั่งได้ เพราะตามเนื้อความว่าพึงทำให้ได้ประมาณ เมื่อว่าตามความหมายที่ทรงบัญญัติไว้โดยยกเหล่าภิกษุที่เป็นอาทิกัมมิกะแล้วนั้นเป็นต้นบัญญัติ ตอนแรกไม่ได้บัญญัติผ้าสำหรับนั่งที่มีชายแต่กำหนดประมาณโดยยาวและโดยกว้างเท่านั้น และมาบัญญัติเพิ่มเติมเกี่ยวกับชายผ้าเพราะเห็นกิริยาของท่านอุทายีซึ่งท่านเป็นผู้ที่มีรูปร่างใหญ่พอนั่งผ้าสีทนะแล้วไม่เห็นแม้แต่ขอบผ้าเลย ฉะนั้นจึงทรงอนุญาตให้มีชายผ้ายาวหนึ่งคืบนั่นเอง ดั่งนั้นความเห็นในข้อนี้ของพวกภิกษุวัชชีบุตรจึงถือว่าชอบแล้ว เพราะผ้าที่ไม่มีชายก็ถือว่าผ้าไม่ได้ยาวเกินประมาณเลย

๑๐)ชาตुरुปรชต์ ภิกษุชาววัชชีเห็นว่า ภิกษุจะรับเงินและทองก็ได้ ข้อนี้อาจารย์ฝ่ายเถรวาทว่าผิดกับพระพุทธบัญญัติหมวดนิสสัคคิยปาจิตตีย์ ข้อที่ ๑๘ ความว่า **“อนึ่ง ภิกษุใด รับกัถิ ใ้รับกัถิ ซึ่งทองหรือเงิน หรือยินดีทอง เงินอันเขาเก็บไว้ให้ เป็นนิสสัคคิยปาจิตตีย์”**^{๒๗}

^{๒๖} พระธรรมกิตติวงศ์ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดคำวัดว่า ๑ คืบพระสุคตเท่ากับ ๓ คืบของคนปานกลางสมัยนั้นหรือเท่ากับ ๑ ศอกคืบข้างไม้, คืบพระสุคตในปัจจุบันให้ถือมาตรฐานวัดเป็นเมตรคือ ๑ คืบพระสุคตเท่ากับ ๒๕ เซนติเมตร ๒ คืบพระสุคตเท่ากับ ๕๐ เซนติเมตรหรือ ๑ ศอกข้างไม้ ดังนั้น ๑ เมตรจึงเท่ากับ ๔ คืบพระสุคตหรือ ๒ ศอกข้างไม้

^{๒๗} พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๒๕๖๗ - ๒๖๘๔. หน้า ๑๐๘ - ๑๑๒. ข้อที่ ๑๐๕.[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: < <http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=02&A=2567&Z=2684> >.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

ความเห็นของเหล่าภิกษุวัชชีบุตรในขณะนั้น แม้อาจารย์ฝ่ายเถรวาทจะเห็นว่าขัดต่อพระวินัยบัญญัติก็ตามที ถึงกระนั้นเมื่อกลับย้อนมามองภิกษุฝ่ายที่บอกว่าตนเป็นฝ่ายเถรวาทที่รักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัดก็ยังมีพฤติกรรมขัดต่อพระบัญญัติในเรื่องเกี่ยวกับเงินทองอยู่ดี อีกทั้งการรับเงินทองก็เห็นเป็นที่ชินหูชินตาประชาชนโดยทั่วไปแล้ว ความเห็นของพวกภิกษุวัชชีบุตรผิดต่อพระวินัยบัญญัติของฝ่ายเถรวาทใหม่ตอบว่าผิด แต่ท่านเหล่านั้นก็ประพฤติตามที่ตนเห็นเช่นนั้นเป็นอาจิมแล้ว ส่วนฝ่ายเถรวาทบอกว่าขัดต่อพระบัญญัติแต่การกระทำก็ขัดต่อพระบัญญัติเช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนี้หมายความว่าอย่างไรกัน

ฉะนั้นการรับเงินหรือทองไม่ว่าจะอยู่ในยุคสมัยไหนก็ตามก็ถือว่าขัดต่อพระพุทธรูปบัญญัติแน่นอน พระพุทธรูปก็ไม่ทรงสนับสนุนในเรื่องนี้ด้วย แต่เมื่อว่ากันตามกาลเวลา สถานการณ์ และสภาพแวดล้อมในสมัยปัจจุบันนี้ พระภิกษุที่อยู่ในสมณเพศได้ส่วนมากจะเป็นพระที่เน้นในเรื่องการศึกษา(คันถธุระ) พวกที่มุ่งแต่ปฏิบัติอย่างเดียวนั้นมีน้อย(วิปัสสนาธุระ) ในส่วนของพระภิกษุที่ศึกษานั้นหาใช่แต่จะศึกษาพระธรรมวินัยอย่างเดียวไม่ แต่เรื่องวิชาการทางโลกท่านเหล่านั้นก็ใฝ่รู้ที่จะศึกษาเช่นกัน ดังนั้นเมื่อได้ศึกษาทางโลกก็ต้องเสียค่าหน่วยกิตค่าเดินทางบ้างเป็นธรรมดา พระที่บวชเรียนอยู่นั้นใช้ว่าจะเป็นลูกเศรษฐีกันเสียหมด ก็มีแต่ลูกคนจนๆทั้งนั้นที่มาบวชกัน บวชเข้ามาแล้วงานก็ไม่ได้ทำ รายได้ก็ไม่มี ดังนั้นเวลาไปกิจนิมนต์ที่ญาติโยมมีศรัทธาถวายปัจจัยมาด้วย ก็จำเป็นต้องรับ เพราะต้องเก็บไว้เป็นค่าการศึกษาและค่าใช้จ่ายอื่นๆ มีค่ารถ ค่าน้ำ ค่าไฟ เป็นต้น ดังนั้นการที่จะไม่รับเงินทองเหล่านั้น สำหรับพระภิกษุที่บวชเรียนคงเป็นไปได้ยาก แต่เมื่อรับเงินทองมาแล้วจะต้องมีวิธีจัดการให้ถูกต้อง ทำให้เกิดประโยชน์อย่างนี้ชาวบ้านก็ดิ้นรนหาไม่ได้ เพราะไม่ได้ใช้เงินทองที่ญาติโยมถวายมาโดยเปล่าประโยชน์ อนึ่งเมื่อได้มาแล้ว ควรที่ต้องไม่ผูกใจัดติดกับสิ่งเหล่านั้น เพราะจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ความเศร้าหมองได้

๕. บทสรุป

หลังจากได้วิเคราะห์เรื่องวัตถุ ๑๐ ประการแล้วนั้นมีบางข้อที่ขัดกับพระวินัย บางข้อก็ไม่ขัด แต่การที่จะว่าพระพุทธรูปศาสนาแตกแยกออกเป็นมหาสังฆิกะหรือที่เรียกว่ามหายานมีสาเหตุมาจากความเห็นเรื่องวัตถุ ๑๐ ประการต่างกันนั้น น่าจะเป็นเหตุผลลัดปรอง เพราะการที่เหล่าภิกษุวัชชีบุตรมีความเห็นเช่นนั้นอาจจะเป็นเพราะถือตามพระพุทธรูปของพระพุทธรูปองค์ก็เป็นได้ พระพุทธรูปนั้นพระองค์ได้ตรัสกะพระอานนท์พุทธอัฐิฐาก่อนจะปรินิพพานซึ่งท่านอานนท์ได้ท้าวความให้พระมหาเถระได้รับฟังกันในที่ประชุมสงฆ์ว่า “...ท่านเจ้าข้า เมื่อจวนจะปรินิพพาน พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะข้าพเจ้าว่า ดูกรอานนท์ เมื่อเราล่วงไปสงฆ์หวังอยู่จะพึงถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียก็ได้...”^{๒๘}

^{๒๘} พระไตรปิฎกออนไลน์เล่มที่ ๗บรรพที่ ๗๔๔๐-๗๔๕๙.หน้าที๓๐๘.ข้อที่ ๖๒๐.[ออนไลน์].แหล่งที่มา: <http://www.84000.org/tipitaka/pitaka_item/v.php?B=7&A=7440&Z=7459&pagebreak=0>.[๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙].

ครั้นพิจารณาตามนัยนี้แล้วความเห็นของพวกภิกษุวัชชีบุตรก็ยังไม่นับว่านอกกริตนอกรอย เพราะต้องการจะเปลี่ยนแปลงเฉพาะสิกขาบทเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ส่วนสิกขาบทที่สำคัญๆก็ยังคงอยู่ ทางอีกฝ่ายหนึ่งก็เห็นว่าควรจะรักษาไว้เช่นเดิม แม้จะเป็นเพียงสิกขาบทเล็กน้อยก็ไม่ควรจะทำกรแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงอะไร ซึ่งเมื่อฟังเหตุผลของทั้งสองฝ่ายแล้วก็มีเหตุผลทั้งสองฝ่าย แต่ทว่าความเสียหายได้เกิดขึ้นอย่างร้ายแรงก็เพราะความที่ต่างฝ่ายต่างไม่ยอมลงให้กันไม่ยอมลดหย่อนผ่อนผันให้กันและกัน จึงเป็นเหตุให้เกิดเรื่องลูกกลมใหญ่โต ถึงกับแตกแยกเป็นนิกายต่างๆมากมายในภายหลัง สมดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า สาเหตุที่ทำให้สงฆ์แตกกันมี ๑๘ ประการ มีแสดงธรรมว่าเป็นธรรม แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม แสดงวินัยว่าเป็นวินัย แสดงวินัยว่าเป็นอวินัย ดังนี้เป็นต้น เมื่อสงฆ์มีพฤติกรรม ๑๘ ประการดังกล่าว ก็เป็นเหตุให้ทำอุโบสถกรรม ทำปวารณาและทำสังฆกรรมแยกกัน...^{๒๙}

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าสาเหตุของการแตกแยกเป็นนิกายต่างๆนั้น ไม่ใช่เรื่องของวัตถุ ๑๐ ประการ เป็นสาเหตุหลัก แต่เป็นเรื่องของความไม่ยอมลดทอนภูมิฐานะของแต่ละฝ่าย เพราะต่างฝ่ายต่างก็ไม่ยอมรับนับถือกันและกันในความเห็นที่ขัดแย้ง เพราะวัตถุ ๑๐ ประการนั้นไม่ใช่อาบัติชั่วหยาบ ไม่ใช่อาบัติหนัก ไม่ใช่อาบัติปานกลาง เป็นอาบัติที่มีโทษน้อย อาบัติหนักเช่น ปาราชิก อาบัติกลางเช่น สังฆาทิเสส ฝ่ายวัชชีบุตรภิกษุก็ยังยอมรับนับถืออยู่ ยังปฏิบัติตามอยู่ ถือว่าไม่ใช่สาเหตุที่ร้ายแรงอะไรเลย

เมื่อมองถึงสถานการณ์ปัจจุบันแล้ว ฝ่ายมหายานจะเจริญรุ่งเรืองมากกว่าฝ่ายเถรวาทด้วยซ้ำ และกำลังหลักในการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา ในการขยายจำนวนของพุทธศาสนิกชน โดยรวมแล้วเห็นจะมีแต่ มหายานเป็นส่วนใหญ่ ส่วนฝ่ายเถรวาทก็มีเพียงไม่กี่ประเทศเท่านั้นเอง แต่ถึงกระนั้นหลักใหญ่สำคัญ จุดมุ่งหมายเดิมก็เพื่อความผาสุกของมวลมนุษยชาติรวมทั้งเหล่าเทวดาที่อาศัยอยู่บนโลกใบนี้และจักรวาลอันไกลโพ้น ฉะนั้นการที่จะมัวมาแบ่งแยกกันว่าเป็นมหายานหรือเถรวาท ใครดีใครชั่วกว่ากันนั้นคงไม่เป็นผลดีต่อพระพุทธศาสนาอย่างแน่นอน สุดท้ายทั้งสองฝ่ายต้องร่วมมือกัน จับมือกัน หันหน้าเข้าหากัน เพื่อช่วยกันเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธองค์ให้ขจรขจายไปทั่วทุกสารทิศทุกมุมโลก เพื่อความผาสุกแห่งสรรพสัตว์ตลอดไป

บรรณานุกรม

1. หนังสือ

^{๒๙} ตูรายละเอียดในพระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ย่อความจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ๔๕ เล่ม, มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗ (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐. หน้า ๒๗๕.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ย่อความจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ๔๕ เล่ม.** มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๕๐.

พันเอก(พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์.**พระพุทธศาสนาหลักธรรมนิยาม.** กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๔๒.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). **ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย.** มหาจุฬาลง กรณราช วิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๔.

พระธรรมเจดีย์ (ประกอบ ธรรมเสฏฐโณ). อธิบายวินัย สำหรับนักธรรมชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ฉบับกรรมการ ศาสนา. ๒๕๔๗.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด.** วัด ราชโอรสาราม. กรุงเทพฯ, ๒๕๔๘.

2.ออนไลน์

พระไตรปิฎกออนไลน์ <<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=07&A=7536&Z=7564>>.

สืบค้นเมื่อ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙.

พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๗ บรรทัดที่ ๑๐๙๙๓๒-๑๐๙๘๘. หน้าที่ ๔๕๘-๔๖๐, ข้อที่ ๕๑๒,

<<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=02&A=10932&Z=10988> >.

สืบค้นเมื่อ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙.

พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๐๘๗๓ - ๑๐๘๓๑. หน้าที่ ๔๕๕ -๔๕๗.

<<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=2&A=10873&Z=10931&pagebreak=0>>.

สืบค้นเมื่อ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙.

พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๑๙๑๕ - ๑๑๙๙๕. หน้าที่ ๕๐๕ - ๕๐๘. ข้อที่ ๕๗๗.

<<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=02&A=11915&Z=11995>>.สืบค้นเมื่อ ๒๓

สิงหาคม ๒๕๕๙.

พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๔๕๗๑ - ๑๔๖๓๒. หน้าที่ ๖๓๐ - ๖๓๒. ข้อที่ ๗๖๔.

<<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=02&A=14571&Z=14632>>.สืบค้นเมื่อ ๒๓

สิงหาคม ๒๕๕๙.

พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๒๕๖๗ - ๒๖๘๔. หน้าที่ ๑๐๘-๑๑๒. ข้อที่ ๑๐๕.

<<http://www.84000.org/tipitaka/read/v.php?B=02&A=2567&Z=2684>>. สืบค้นเมื่อ ๒๓

สิงหาคม ๒๕๕๙.

พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๗ บรรทัดที่ ๗๒๙๘ - ๗๓๖๙. หน้าที่ ๓๐๒ - ๓๐๔.

<http://www.84000.org/tipitaka/pitaka_item/v.php?B=7&A=7298&Z=739>.สืบค้นเมื่อ
๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙.

พระไตรปิฎกออนไลน์ เล่มที่ ๗ บรรทัดที่ ๗๔๔๐ - ๗๔๕๙. หน้าที่ ๓๐๘. ข้อที่ ๖๒๐.

<[http://www.84000.org/tipitaka/pitaka_item/v.php?B=7&A=7440&Z=7459&pagebreak=](http://www.84000.org/tipitaka/pitaka_item/v.php?B=7&A=7440&Z=7459&pagebreak=0)
0>. สืบค้นเมื่อ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙.

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒ บรรทัดที่ ๑๐๖๙๕ - ๑๐๗๔๓. หน้าที่ ๔๔๖ - ๔๔๘. ข้อที่ ๔๙๙.

<<http://www.84000.org/tipitaka/pitaka1/v.php?B=02&A=10695&Z=10743> >.สืบค้นเมื่อ
๒๓ สิงหาคม ๒๕๕๙.